

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

БЛАГОЕВГРАД

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА ПО СЛАВИСТИКА

ПАВЕЛ ФИЛИПОВ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

Темата за войната в кратките форми на Л. Н. Толстой

Автореферат на дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

по научната специалност Руска литература и литература на народите на СССР, професионално направление 2.1. Филология

Научен ръководител:

Проф. д-р Магдалена Костова-Панайотова

Рецензенти:

Доц. д-р Радослава Илчева

Доц. д-р Татяна Фед

Благоевград, 2017

Дисертационният труд на тема **„Темата за войната в кратките форми на Л. Н. Толстой“** е обсъден на заседание на катедра „Славистика“ към Филологическия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград на 17.01.2017 г. с протокол № 1 и насочен за защита пред научно жури.

Дисертационният труд е написан на български език в обем от 189 страници и включва приложения, библиография и интернет източници.

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на 10.04.2017 от 14.00 часа в зала 1412 на УК 1 на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в кабинет 470, I УК на ЮЗУ „Н. Рилски“, бул. „Иван Михайлов“ № 66, Благоевград.

УВОД

Творчеството на Лев Николаевич Толстой и неговите художествени открития и философски концепции постоянно се намират в центъра на вниманието на световната критика, предизвиквайки нееднозначни оценки, често диаметрално противоположни, а произведенията на този писател отразяват някои от най-съществените моменти от историята и живота на руския народ в един по-дълъг интервал от време - от войните с Наполеон в началото на XIX в., описани във „Война и мир”, до събитията и проблемите на руския човек от началото на XX в. и призивите за хуманизъм и ненасилие, отразени в разказа „За какво?” например.

В тези творби всеобхватно са отразени събития от различни сфери на дейността на обществото и човека, проблеми, засягащи почти всички страни на човешката мисъл - житейски, исторически, военни, философски, социални, политически. Отделният човешки живот е преплетен с цялостния живот на нацията, който пък е включен в пътя на човешката история. В своите произведения Толстой обединява много жизнени начала. Често светът на твореца за съвременниците му, както и за по-късни изследователи, се възприема не като нещо цялостно, а като явление, състоящо се от различни части, които са разкъсани по между си. Създава се усещането, че писателят е преживял няколко живота, а критиците му внушават илюзията, че светът му е раздвоен и тези половинки се намират в противоречие помежду си. Но според нас художественият свят на писателя е удивително цялостен, макар да минава през различни периоди, художествени и философски търсения. До голяма степен свидетелство за това са именно военните му разкази, които тук са в центъра на нашите интереси.

1. Изследователите на Лев Толстой и темата за войната.

Изследователите на Толстой само в Русия наброяват няколко стотици. Вниманието им е насочено към различни страни от писателската му дейност и религиозната му философия. Изследват се предимно художествените произведения и техния свят, прави се анализ на романите му. Няколко дисертации се насочват към драматургията и журналистическата дейност на писателя. Не са малко писателите, които изследват поетиката и естетиката на този творец (в Русия това са Виктор Шкловски, Борис Ейхенбаум, Лидия Опулска, Николай Чернишевски, Дмитрий Мережковски, Яков Билинкис. На Запад Анри Троя, Ромен Ролан, Жан Жорес, у нас Милка Бочева, Георги Германов Цветана Георгиева, Людмил Стоянов...).

2. Негативът на историята

Толстой през целия си творчески път изследва по един или друг начин феномена война. Войната винаги е била легализирано избиване на хора. Човекът има една същност, един определен начин на възприемане на света в мирно време и съвсем друг по време на война. Думата война, понятието война е синоним на извинение за масовото унищожение на цели държави и за заличаването на много нации. За всичко това вина има единствено човекът с неговата жажда за власт, с неговата антихуманност, с неговата незантересованост за съдбата на себеподобните.

Никъде в своите произведения Толстой не посочва и не открива мотиви за водене на война. Нито в „Севастополските разкази“, нито в „Казаци“, нито в „Хаджи Мурат“. Напротив, в своите произведения писателят отрича войната и се явява неин коректив. Във всичките си

произведения, като се започне от „Нападение” и се свърши със „За какво?” Толстой отрича и критикува войната.

За него тя е **негативът** на историята. Тя отрича човешката перспектива.

Карл фон Клаузевиц дава просто определение на войната:

Войната не е нищо друго освен едно двуборство, двубой в изключително големи размери. Когато разглеждаме войната като единство от безкрайна поредица двубои, най-добре е да си представим двама борци. Всеки един от тях се стреми с физическа сила да принуди другия да се подчини на волята му, като полага всички усилия да повали противника и по този начин да му попречи да се съпротивява повече (Клаузевиц 2009:5).

Войната е събитие, което често спохожда руския народ по онова време. **Всички тези войни и въстания, които преживява и преодолява Русия определят нейния път на развитие.** Докато царят всячески се стреми да блокира естественото развитие на страната, визирам премахването на крепостничеството и по-демократично управление, народът се бунтува и търси път към по-добро съществуване, което води и до военни конфликти. Руският народ е принуден да води вътрешни войни със своите господари и да защитава отечеството си от чужди посегателства.

3. Военните творби на писателя в контекста на военната проза

Тук ще се спрем на няколко писатели, чиито идеи според нас кореспондират с творчеството на Толстой във военните му творби, които също като него се вълнуват от проблемите и последиците, които войната

води след себе си - като смърт, разруха, страх, отчаяние и отчуждение между хората и народите. Тези автори представително извеждат идеята за войната, като стихия и като зло. Те имат и друга допирна точка с Толстой, участвали са във войни и са водили бойни действия. Тези писатели творят на базата на преживяното.

Ги Дьо Мопасан

Ги дьо Мопасан се записва доброволец във Френско – пруската война (19 юли 1870 - 10 май 1871г.). Благодарение на участието си в тази война той написва своите „Военни разкази”.

Разказите на Мопасан за войната дават една интересна характеристика не толкова на френския войник, а по-скоро на френския народ, който е загубил войната, но въпреки това духът му не е сломен. Възпят е стоицизмът на французите и желанието им да се противопоставят на врага с всички средства, които имат.

Военните разкази на Мопасан обаче имат различен контекст от тези на Толстой. Докато Толстой се стреми да разглежда войната предимно на самото бойно поле и да анализира проблемите, които тя продуцира, то Мопасан се интересува по-скоро косвено от влиянието на войната и нейното отражение върху обикновените хора - нещо което вълнува и Толстой. В разказите на Мопасан няма да открием батални сцени и кръвопролитни битки, но въпреки това идеите, които той застъпва отразяват войната като негатива на историята, войната като ужас и разруха за обикновения човек.

Всеволод Гаршин

Всеволод Гаршин се записва доброволец в Руско - турската война 1877 - 1878 г. на базата на своя опит и своите преживявания той пише редица военни разкази. Неговите творби, подобно на тези на Толстой са за войната, която се води на бойното поле. Гаршин черпи вдъхновение за своите разкази от творчеството на Толстой, в частност „Севастополски разкази”.

Целта на Гаршин е да пише правдиво за войната. Той се опитва да предаде с точни подробности както битките, така и страданията на войниците. За него е важен психологизмът, важно е как се чувства войникът, какво преживява, какви са взаимоотношенията офицери - войници, какви са наказанията. Гаршин се е опитал да засегне тези конкретни военни проблеми.

Също като Толстой и Гаршин разглежда проблема за **дълга и страха**, като е посветил на него отделен разказ озаглавен „Страхливецът”. Това произведение всъщност разкрива вглеждането на човека вътре в себе си, самооценка, която ще изведе на повърхността чувството за дълг.

Йордан Йовков

По отношение на българската литература бих потърсил паралел между военните разкази на Йовков и творбите на Толстой на подобна тематика. Йовков завършва школата за запасни офицери в Княжево 1902 - 1904 г. Участва в Балканската и в Междусъюзническата война, като командир на рота. Ранен е в битката при Дойран. Участва и в Първата световна война, като е изпратен е да служи в град Ксанти Гърция.

Йорков се опитва да вникне в душата на героя. Във всички свои военни разкази, той търси доброто у човека, като същевременно

заклеймява войната, както Толстой. В тези произведения, никъде няма да срещнем възхвала на войната, напротив ще видим, че тя е изобразена като необходимото зло, което в случая е неизбежно. И все пак бидейки част от войната, Йовков успява да запази своята хуманна същност и намира сили да не бъде претопен от жестокостта ѝ.

В своята статия „Свят на бяло мълчание” Магдалена Костова - Панайотова дава характеристика на героите на Йовков: *„Още в тези разкази Йовков създава един тип герой, който лайтмотивно ще присъства в цялата му проза - героят-чудак, героят-мечтател, който съзерцава битието, взрян в себе си и в ежедневните неща от живота. Тези герои остават чужди на насилието и злобата и дори когато творецът с патриотичен порив рисува смелостта на българския войник, то повтарящите се натрапчиво думи в разказите са “доброта”, “честност”, “честна издръжливост”, “унесени”, “замислени”. Писателят, който навсякъде търси проявите на красивото, дори на война вижда някаква “странна красота, която съчетава в себе си близостта на опасностите с екстаза и мрачния устрем на смелостта” (“Белият ескадрон”). Любовта към родината тук е мистичен апотеоз, в който човекът преодолява своята самота сред общността”* (Панайотова 200:335).

Разказите на Йовков на военна тематика, величавят героизма на българския войник. Авторът описва подвизите не само на войниците, но и на цивилните граждани, които са готови да помогнат в името на отечеството, водени от чувството за дълг.

Тези сондажи не претендират за цялостност, но в четенето на подобни асоциативно кореспондиращи автори се оформи и избора на тема

за нашата дисертация „Темата за войната в кратките форми на Л. Н. Толстой”.

Обект на изследването са кратките форми на Толстой, в които войната е отразена като явление, с голяма трансформационна мощ и въздействие. **Предмет на изследването** са начините по които писателят осмисля това явление, проблемите, които продуцира войната, създавайки една особена военна среда, която трябва да приеме или отхвърли героя.

Цел на изследването: да осмислим рефлексите на войната върху отделните типове герои, да обобщим някои основни зависимости по отношение на навиците и действията на войника преди, по време и след битка, чувствата, които го обземат в тези моменти, кое от тях преодолява героят и кое надделява над него. Да проследим значението на войната по отношение обратната перспектива, тоест, нейното влияние върху семействата, които пряко или косвено са засегнати от войната.

В процеса на работа използвахме няколко метода, като теоретичен анализ, исторически подход, сравнителен метод, структурален анализ.

Дисертационният труд е структуриран в три глави, като във всяка от тях разгледаните произведения са подредени в хронологичен ред.

В първа глава е разгледана проблематиката, която възниква при поставянето на героя в контекста на войната. Проследени са възможно всички проблеми, пред които се изправя персонажът, когато е на война.

Във втора глава е изследвано противопоставянето дълг - страх, като две чувства противоположни, но дълбоко заложени в душата на войника.

Трета глава очертава проблемите, които обуславя обратната перспектива на войната. Бедите и нещастията, които тя нанася върху участниците във войната и техните семейства.

Дисертационният труд се състои от 189 страници, които включват съдържание, увод, три глави, заключение, приложения, библиография.

ПЪРВА ГЛАВА

ГЕРОЯТ В КОНТЕКСТА НА ВОЙНАТА

Във фокуса на изследователското внимание в тази глава ще бъде образът на героя във военните разкази на Лев Николаевич Толстой. Тук под **герой** ще имаме предвид четвъртото значение на думата в **Речник на българския език** на Института за литература към БАН, Т.3, второ прер. Издание, София, 2006 г.

Основното, което искаме да разгледаме в тази глава, е какво се случва с героите, които са потопени във вихъра на войната, както и с тези, които не участват пряко в нея, но така или иначе търпят последствията ѝ. На фона на анализа на конкретни произведения, ще ни интересува как се държи героят преди битка, по време на битка и след нея, успява ли войната да промени участниците в нея, какви са взаимоотношенията на отделните персонажи на фона на това грандиозно събитие, което подлага на изпитание много идеи, ценности и човешки представи.

Разказите и повестите, които разглеждаме, са „Нападение“, „Севастополски разкази“, „Сечене на гора“, „Из кавказки спомени“ „Разжалваният“, „Казаци“, „Хаджи Мурат“. Те са подредени и разглеждани в хронологичен ред, защото хронологията проследява логиката на мислене на писателя. Освен това хронологичният принцип позволява да се види развитието на идеите на Толстой, как в течение на няколко десетилетия се променят собствените му представи за ролята на войната в човешкия живот, как обществените промени въздействат върху писателския начин на възприемане на света.

Това е особено важно като се има предвид, че тези разкази и повести на военна тематика са писани в огромен интервал от време: от 1852 г. - разказът „Нападение”, до 1906 г. - „За какво”.

Войната е гранично събитие в живота на човека, тя е връхлитаща стихия и макар героите на Толстой в тези разкази и повести да са поставени в различна среда, всички те се намират в ситуация на избор. Разнородните ситуации обаче обуславят различното естество на задачите, които те трябва да решат.

Единият от фокусите на автора е насочен към героите и техните схващания и очаквания от войната. Представени ни са романтични герои, които търсят лесноизвоюваната военна слава (обикновено за чужда сметка), те гонят ефекта, те са фалшиви. Към тях можем да причислим щабскапитан Михайлов, Галцин, Калугин, Праскухин, Пест, Аланин, Розенкранц, Гусков.

Целта на едните е да блеснат, но без да се потрудат, други трябва да свършат тяхната работа, такива са Гусков и офицерите аристократи, те търсят изгодата и бързото издигане в обществото.

Михайлов също се стреми да блесне, но той сам трябва да извоюва славата си. Това са фалшиви герои, неистински, тяхната водеща сила е интересът.

Розенкранц и Аланин са романтични герои подчинени на ефекта. Те търсят представлението и пищността, искат първи да влязат в боя, но този техен пламък бързо пламва и бързо е угасен.

Разочарованите са друг тип герои, те претърпяват крах, разминаване между очаквания и действителност. Оленин, капитан Болхов, семейство Мигурски, Иван Василевич, Хаджи Мурат.

При Оленин разочарованието идва, защото не успява да открие в Кавказ това, което търси, душевно спокойствие и житейско равновесие.

Болхов е излъган в надеждите си да открие романтиката на войната. В Кавказ той разбира, че няма нищо романтично в една война, а бързото израстване в йерархията на военните, зависи преди всичко от обстоятелствата.

Семейство Мигурски успяват за кратък миг да намерят равновесие и семеен уют в лагера. Смъртта на децата им и предателството на Данило Лифанов е израз на тяхното разочарование от войната и от живота.

Иван Василевич претърпява разочарование от представата за войната, от жестокостта и несправедливостта, която тя носи.

Хаджи Мурат не успява в желанието си да освободи своето семейство от плен. Той е разочарован от своите и от русите, бяга и от едните, и от другите, в стремежа си да спаси своите. Хаджи Мурат разбира, че войната е жестока господарка и той не може да я пребори.

Друг тип персонажи, които описва Толстой са тези, които надмогват войната и са простичко героични. Това са тези герои, които движат механизма на военните действия, но не натрапват своето присъствие. Без тях победите са немислими, но те въпреки това остават в страни, остават невидими. Такива са капитан Хлопов, Жданов, Антонов, Веленчук, Бондарчук, братя Козелцови, Авдеев. При тях липсват фанфарите, но пък е налична отдадеността и жертвоготовността. Михаил и Володя Козелцови не се замислят, когато поглеждат смъртта в очите, а смъртта на Авдеев, Бондарчук и Веленчук не е отчайващо драматична, а по-скоро тихо героична.

Жданов и Хлопов носят усещането за стабилност и надежда, те правят всичко, което трябва и както трябва, естествено, без превзетост и без адмирации

В разказите „Нападение„ и „Сечене на гора” липсва рязко обособен главен герой, там персонажите са показани на фона на една потискаща действителност, виждаме живота им преди битка, по време на битка и след

нея, смъртта при тях е неизбежна. Подобни са проблемите на героите и в „Севастополските разкази“, където те се сблъскват с бруталната война. Можем да кажем, че в тази група разкази основният мотив е мотивът за безчовечността, грозотата и безмилостността на войната, в чиито лазарети, окопи и кал потъва всичко красиво и невинно.

В „Казаци“ и „Из кавказки спомени“, персонажите се опитват да се социализират или по-точно казано да се впишат в една нова среда, която обаче не приема нито Оленин, нито Гусков. Разликата при тях, че Оленин отива в Кавказ по желание и се опитва да се приобщи към новата среда, а Гусков е пратен там за наказание, но не прави никакви опити да се нагоди към новите условия, при него става въпрос по-скоро за присламчване, за конформизъм. В тези творби героите на Толстой мечтаят за романтична слава. При някои от тях тя е само поза, при повечето е истинка надежда за героично осъществяване. Малцина са тези обаче, чиито мечти се осъществяват, а не загиват, сринати от жестоката действителност (при Володя Козелцов от разказа „Севастопол през май“ например се припокриват надежди и реалност).

Писателят Толстой често в творбите си използва описанието на героите за да ни доближи максимално не само до външния вид, но и до вътрешния свят на персонажите и техните проблеми. На някои от героите той прави по няколко описания в хода на разказа, опитвайки се по този начин да затвори кръга на нашите представи за конкретния герой (Хаджи Мурат, Оленин, капитан Хлопов, чичо Ерошка).

Впечатление прави начинът на описване на главните и на второстепенните герои. Главните персонажи от писателя са описани частично, а второстепенните пълно. Този интересен похват има за цел може би да ни насочи към идеята, че главните герои постоянно търпят развитие и не са изчерпани откъм промени и възможности. Главните герои са недовършени, за да излъчват и някаква загадъчност, мистерия, обвита в

героизъм. Интересен е загадъчният човек, този, чиито пълни възможности не знаем. Второстепенните персонажи на Толстой по-скоро дават стабилност на сюжета и фабулата. Второстепенните герои са описани пълно, за да могат да изпъкнат главните в своята незавършеност.

Ако трябва да направим извод за това как Толстой описва героите си, трябва да кажем, че писателят се интересува предимно от качествата на героите си, но до тях той често ни насочва чрез описания на облеклото им, физическите им данни, като по-рядко се спира върху лицата и рядко използва пряката характеристика на персонажите. Трябва да направим важното уточнение, че във всяко произведение авторът е подхождал индивидуално.

В „Нападение” Толстой прави едно своеобразно разделяне (нещо, което той прави по-късно и в други свои творби „Кацзаци”, „Хаджи Мурат”), когато описва капитан Хлопов. В началото той описва външния вид и облеклото на капитана, а по-нататък, в хода на разказа, прави описание и на неговите качества, това се превръща в нещо като надграждане на образа, за да стигне Хлопов до прозрението, че истинският героизъм е невидимият.

При поручик Розенкранц подходът на писателя е друг. Той прави едно обширно описание на младия офицер, което включва както качествата, характера, така и външния вид на поручика. Името му е споменато едва накрая, което е специфичен похват, насочващ към контраста на външното и културните наслоения на името - Розенкранц.

В „Севастопол през месец декември” фокусът е насочен към самия град, какво представлява той, странна смесица между цивилен и военен живот, постепенно фокусът се стеснява и авторът детайлно започва да ни развежда и описва различни топоси, които по-точно характеризират войната.

В друг от разказите си „Севастопол през май” писателят акцентира върху качествата на офицерите, като външния вид е показан само на щабскапитан Михайлов. Акцентът е върху офицерите аристократи, тяхната роля във войната, техните качества, като крайната оценка е оставена да бъде направена от читателя.

Докато в „Севастопол през август” в началото се набляга на физическите данни и на облеклото на братя Козелцови, а по-нататък, в процеса на разказа са разкрити техните качества и характерите им. Именно характерите на двамата братя ги превръщат в герои, но преди това те са принудени да извървят дълъг път до фронта, преди да се срещнат с войната, а Володя ще преоткрие себе си и ще разбере, че не е страхливец, а герой.

Виждането на Толстой в разказа „Сечене на гора” за това как да бъде представен руският войник се е уеднаквило. Водещото в тези многобройни описания на войници и офицери са качествата които притежават те. Тези описания са индивидуални и прецизни, защото са направени на базата на личния опит, на личните впечатления на автора, когато е бил военен.

В повестите „Казаци” и „Хаджи Мурат” авторът набляга изключително върху качествата на персонажите и тяхното облекло (въпреки че в някои описания, като на пример на Хаджи Мурат, Садо, Николай I, обръща внимание и на очите на героите).

В „Хаджи Мурат”, едноименият герой се лута между чужди и свои в желанието си да освободи семейството си.

В тези военни произведения преобладават мъжките образи, те са главни действащи лица, докато женските са предимно второстепенни и периферни (с изключение на разказа „За какво?”, където Албина е главно действащо лице). В „Казаци” Маряна е по-скоро периферен образ, който не движи фабулата, тя трябва да вземе само едно решение за цялата повест, което е по-скоро с любовна, а не с военна тематика.

Това е така, защото тематиката на военните разкази като цяло предразполага образите да се предимно на мъже, те са по-интересни, защото тук те могат да абсорбират и да разгърнат повече проблеми.

Мъжете в тези творби са подложени на повече изпитания, те са принудени да преодоляват различни препятствия. Ако женските персонажи са принудени да се справят преди всичко със семейни и любовни проблеми, то мъжките трябва да преодоляват и обществените спънки, да решават политически кризи и да се бият в безсмислени войни.

В тези творби, чрез мъжкия образ писателят изявява по-ясно своите възможности за работа, има по-всеобхватено поле за творене. Мъжкият персонаж се среща с повече герои, които му влияят или пък, на които той да влияе, което е благодатно за изявата на една или друга авторова идея. В зависимост от това, че героят мъж заема различни роли по време на война, подложен е на различни изпитания, той е показан в едни ситуации като променящ се герой, а в други като недостатъчно гъвкав да се нагоди към особеностите на войната.

По един или друг начин писателят ни доказва, че героизмът е като че ли предизвикано усилие на човека да запази достойнство, да запази човешкото в себе си. Той няма нищо общо с блестящи ескадрони, еполети и медали. И в това се крие простичкият хуманизъм на един велик творец.

ВТОРА ГЛАВА

ДЪЛГ ИЛИ СТРАХ

В тази глава разглеждаме влиянието, което оказват тези две чувства - дълг и страх върху войниците, офицерите и обикновените хора по време на война, как тези чувства кореспондират помежду си, имат ли допирни точки, влизат ли в някакво противоречие. Интересува ни има ли

зависимост, която да определя кое от двете чувства кога се появява и дали и какви са условията някое тях в крайна сметка да надделее.

Двете чувства във връзка с военната тема, по своеобразен начин заплетени ни разкрива Киркегор. Страхът, според него, е много важно и полезно чувство, което може да унизи или да възвиси човека. Според философа не е важно, че човек се страхува, а от какво точно се страхува. Войниците например не се страхуват, че ще ги накажат за чужда вина, ако офицерът е виновен. Ще ги накажат само, ако са виновни. И тогава това ще бъде заслужено.

Съчетанието от страх и безстрашие е основата на армията. Не е страшен противникът. Не е страшен началникът, ако изпълняваш дълга си. Страшно е да не изпълниш дълга си. Тогава не чакай прошка.

(Киркегор 1993:13-112)

Разгледаните разкази и повести, върху които се фокусираме в тази глава във връзка с поставената тема, са „Нападение”, „Как умират руските войници”, „Севастополски разкази”, „Сечене на гора”, „Из кавказки спомени”, „Поликушка”, „Казаки”, „Хаджи Мурат”, „За какво?”, като произведенията са подредени по хронологичен ред. В края на главата сме се опитали да разгледаме физическия акт на насилие в разказите на Толстой, което са били принудени да търпят както осъдени затворници, така и редови войници, като се разглежда и контекстът на тези физически издевателства.

Ако трябва да обобщим - тези две чувства, дълг и страх, колкото и да изглеждат далечни, са близки и понякога взаимосвързани. Връщайки се към идеите на Киркегор, страхът може да унизи или да възвиси човека. В този смисъл, ако наказанието е осъзнато като заслужено, то не поражда

страх. Овлadenият страх е в основата на чувството за изпълнен дълг. А да не изпълниш дълга си е страшно.

Във военните разкази на Толстой виждаме как дългът и страхът влизат в непрекъсната колизия помежду си, но понякога и се преливат. Едното чувство е осъзнато, търсено и намерено, а другото се появява тогава, когато най-малко се нуждаеш от него, то е първосигнално. Можем условно да кажем, че дългът е бялата, а страхът черната страна на човешкото съзнание.

В много от разказите, като „Нападение”, „Сечене на гора”, „Разжалваният” Толстой пише от първо лице и това е логично, защото това са разкази, написани на базата на преживени случки от самия автор. Той е бил там, в Кавказ, в Севастопол, въобще на фронта, подобно на писатели, като Мопосан, Хемингуей, Йовков, Гаршин и ред други писатели. Толстой не е кабинетен автор и вероятно е изпитал подобен страх на този, който обхваща Володя Козелцов, когато отива на фронта.

Володя Козелцов отива на бастионите воден от чувството за дълг към родината, но там изпитва този естествен и първичен страх, който е характерен за човека, когато се сблъсква с нещо, което е наистина страшно и досега непознато, но той надмогва страха и умира като воин.

Чувството за дълг трябва да бъде двупосочен процес между държава и поданици, респективно войници. В тези разкази обаче Толстой е показал само едната страна на този медал, а именно задължението на войниците да бранят своята родина. Никъде авторът не е отразил обратния процес - как държавата се грижи за своите войници. Това, което вижда писателят и в Кавказ, и в Севастопол е абдикиране на Русия от руския войник. Неслучайно Толстой казва, че Русия трябва да падне или да се преустрои, виждайки напредъка на другите държави и изоставането на собствената си страна, като това наблюдение се базира на цялостното отношение на Русия към армията си.

Чрез разказите си писателят ни внушава, че страната е изгубила усещането, че дължи нещо на поданиците си. Тя изисква да бъде опазена и спасена с цената на много животи, но не е готова да обезпечи тези загуби, тя не предлага нищо. Разрухата в армията е видима за всеки, който се досне до нея (срещата на братя Козелцови с обозния офицер и закупчика). Това е един незавършен и нецялостен процес, който се нуждае от допълване.

В „Нападение” авторът посочва, че хладният разум е в състояние да спаси живота на човека. Поемането на излишен риск е лукс, който си позволяват младите и неопитни офицери и плащат с живота си за това.

Дългът и страхът са показани може би най-преплетено в „Севастополските разкази”, където отлично е илюстрирано как тези две усещания обхващат човешката душа. Същественото е, че едното чувство е трайно и остава, а другото е преходно и преодолимо. Страхът идва ненадейно, но той може да бъде подчинен на волята.

В „Севастопол през месец декември” Толстой описва героите войници, но не ги именува, те са безименни, докато в „Севастопол през май” писателят укорява страхливите офицери, но тук вече ги назовава поименно, **тук Толстой легитимира страха**. В третия разказ от тази своеобразна поредица, авторът назовава с имена войниците и офицерите, които са герои.

Страхът в „Севастополските разкази”, „Нападение”, „Сечене на гора”, „Из кавказки спомени” е този, който се появява по време на война, там на бойното поле или в лагера, докато в „Поликушка” проблемът е синтезиран върху очакваното отиване на фронта и страхът от войната и респективно от смъртта, защото това заминаване ще се отрази както на индивида, така и на колектива, тоест семейството.

При Данило Лифанов проблемът е индивидуален, неговият изпълнен военен дълг наслажда в душата му човешки страх и усещането, че е извършил предателство към себе си.

В зависимост от това как умира героят, можем да съдим за неговия характер. Иван Цветков твърди, че във „Война и мир“ Толстой не заставя героите си да умрат от жалка смърт, а дори е обратното: героите се радват на изпитанието, което трябва да преодолеят, (вж. Цветков 1970:25). Петя Ростов умира неочаквано с разперени ръце, приветстващ живота, а Андрей Болконски си отива изпълнил дълга си към родината и прощаващ грешката на Наташа.

Смъртта има различни лица, различни проявления в тези военни разкази. Ако Бондарчук умира достойно, безстрашно, изпълнен с чувство за дълг, то смъртта на Аланин е глупава и ненужна, тя е породена от вътрешната мотивация на героя да блесне и да се отличи. Тази смърт не може да се назове героична, а напротив тя е наивна, излишна, ненужна, базираща се на липсата на военен опит у героя и на самонадеяност.

Героичната и опоектизирана смърт е показана от братя Козелцови и Хаджи Мурат. И тримата умират в бой, но защитавайки различни каузи. И тримата знаят, че ще умрат, но не се опитват да променят този факт.

На това е противопоставена страхливата смърт на Праскухин, при него смъртта също е напрегнато очаквана, но за разлика от предишния случай, Праскухин желае и се надява да оцелее. Тук тази смърт е съвсем в контекста на критиката на Толстой към офицерите аристократи, заявявайки, че те не могат дори да умрат като достойни войници.

Смъртта на Веленчук е естествена и неприкрита, това е типична случка от бойното поле, подобна на тази на Бондарчук и Авдеев, тя разбира се е неочаквана, но в нея сякаш няма нищо драматично, и тримата герои приемат по-скоро философски смърта, отколкото трагично. В тези епизоди е важно да посочим, че героите не умират сами, а са

заобиколени от другари (за разлика от Праскухин, който дори в смъртта си е сам). За Толстой смъртта не е изолиран процес, а част от общия такъв наречен война.

Често на базата на реални факти и човешки истории, използвайки умело детайла, Толстой разказва за начина, по който настоящето се превръща в героично минало, а историята - в легенда. Но в повестите и разказите на писателя, въпреки героизацията, няма оди за войната, няма красиви битки, напротив, показан е героизмът на руския войник като преодоляна болка, страдание, страх. Неговото чувство за дълг, е разкрито на фона на истинския неподправен ужас. За да стигне до героизма, войникът трябва да премине през страха, едва тогава той ще осъзнае същността на войната.

ТРЕТА ГЛАВА

ОТРАЖЕНИЕТО НА ВОЙНАТА В АСПЕКТА НА ОБРАТНАТА ПЕРСПЕКТИВА

Известно е, че войната е изключително мащабно явление, което оказва влияние не само върху преките участници в бойните действия, но и върху всички хора и събития, които са пряко или косвено свързани с нея. Тя променя както индивидуални съдби, така и живота на цели семейства, също и съдбите на цели народи. Войната преначертава карти, формира нови държави, заличава други. Войната унищожава населени места, инфраструктури, убива хора. Стотици години човечеството се утвърждава във времевото пространство между войната и мира.

В този смисъл, идеята, че войната е начин за постигане на хармония чрез духовно надмощие, виждаме отразена и в някои от текстовете на

Толстой. В тях обаче е изведен друг акцент – не панегиричното възхищение от стремежа за постигане на духовно надмощие, а войната, пречупена през индивидуалната съдба на човека.

Анализът на проблема за отражението на войната в аспекта на обратната перспектива в този текст се фокусира в следните заглавия „Нападение”, „Севастополски разкази”, „Сечене на гора”, „Из кавказки спомени. Разжалваният”, „Поликушка”, „След бала”, „Хаджи Мурат”, „За какво?”. Творбите, които са анализирани, са подредени в хронологичен ред.

В тази глава ще се опита да изведем идеята за обратната перспектива. Защото именно това, според нас е, което интересува писателя Толстой, защото този аспект не е попадал трайно във фокуса на изследователското внимание. Тук ще се съсредоточим върху това как войната влияе върху живота на тези хора, които участват, и на тези, които не участват пряко в нея, но все пак са засегнати от нейната дълга ръка.

Толстой акцентира в тези произведения и върху проблема на семейството по време на война и как то е пряко засегнато от нея, показана е гледната точка на фамилията по отношение войната.

В главата „Отражението на войната в аспекта на обратната перспектива” това, което е изведено на преден план, по време на война, е **пропуснато, голямата елипса, празнината** в живота на хората, преди всичко не само, за да се обърне внимание на проблемите, които се стоварват върху семействата и близките на самите участници във войната, но и за да се акцентира върху идеята за непълноценността на човешкото съществуване.

Толстой не се интересува от баталния момент, не описва батални сцени и героични видения на бели ескадрони, а се интересува от индивидуалната човешка съдба, от това как войната съсипва отделния човешки живот.

Оказва се, че отделните семейства също страдат толкова силно, колкото и самите войници, защото дългата ръка на войната ги стиска и не ги пуска, не им дава шанс за личностна надежда.

Идеята е на писателя тук е да се покаже разбитите семейства, които са унищожени от войната. В „Поликушка” тази беда е предотвратена и Толстой дава да се разбере колко жестока е борбата да се запази една фамилия цяла. В същия разказ виждаме как никой не иска да изпрати сина си в армията, защото по този начин се разбива семейството във всякакъв аспект.

Целта на Толстой е да се внуши колко е важно за обикновения русин да запази семейството, защото така ще се запазят основите на нацията. Силата на семейството е в неговата единност и цялост, наруши ли се този баланс, може да се смята, че това ще бъде началото на неговия край.

По различни начини, Толстой разкрива как войната пряко и косвено съсипва семейството като социална единица. В „Поликушка” виждаме как се отслабва семейството, в „Хаджи Мурат” семейството е отвлечено и е изложено на риск, заради делата на бащата, който воюва със свои и чужди.

В разказа „За какво?” войната задушавя семейство Мигурски. Семейство създадено в заточение, предадено и отново изпратено в Сибир.

Севастополските разкази акцентират в началото върху отражението на войната върху облика на самия град Севастопол и в какво го превръща тя. За да се стигне постепенно и до това как войната рефлектира и върху героите, които са във фокус.

В разказа „След бала”, отвратен от постъпката на полковник Б., Иван Василевич на практика слага край на военната си кариера и на любовта си към Варенка. Отвращението от военното затъмнява всички други чувства.

Разжалваният Гусков, когото войната притиска и изпраща при обикновените войници, е обезличен и от блестящ млад човек се превръща

в отчаян конформист, чиято единствена цел е да оцелее, вегетирайки на гърба на другите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Тази дисертационна работа се фокусира върху образа на войната в кратките прозаични форми на руския писател Лев Толстой, в повестите и разказите му, доколкото именно тази тема не е разработвана в своята цялост в критическата литература. Романът „Война и мир” беше оставен извън контекста на проучването, поради факта, че за това произведение са проведени множество изследвания, и то е било плод на написването на редица научни трудове.

Автори като Виктор Шкловски, Борис Ейхенбаум, Лидия Опулска, Анри Троя, Ромен Ролан, С. П. Бичков, Цветана Георгиева, Милка Бочева, са писали за Толстой и за войната в творбите на Толстой, но те разглеждат трансформациите на войната, не като централен проблем, а по-скоро като контекст, анализирайки цялостно или „Война и мир”, или някои повести и разкази. А изследванията върху „След бала”, „Нападение”, „Сечене на гора”, „Двама хусари”, „Поликушка”, където войната оказва директно и индиректно влияние върху съдбата на героите и техните семейства, се броят на пръсти.

Една от целите на настоящия текст беше да се проследи какъв контекст създава войната за героите на Толстой и как те реагират в ситуации, които ги поставят на непрекъснато изпитание.

Проследявайки хронологията на военните разкази и повести на Толстой, можем да кажем, че в тези творби, с целия си патос повествователят атакува онези чувства и действия, които водят до разединяването на нацията.

В тези произведения виждаме отразена войната през погледа на различни герои: като се започне от наивни и добродушни герои, през такива със съмнителна загриженост за Русия и други с едничката мисъл само за себе си. Разнообразието на персонажния свят в тези повести и разкази ни разкрива герои, които страдат от равнодушие и егоизъм, но и герои загрижени за бъдещето на отечеството си, облечени в чувството за дълг и чест.

В стремежа за достойна жизнена цел писателят откроява всички видими и невидими форми на фалша и лъжата. Тези герои, които преминават през най-много изпитания, успяват да постигнат онази хармония със себе си и света, която най-трудно се овладява в живота.

Военните разкази и повести на писателя се стремят да парират онези мисли и чувства, които предизвикват низките страсти и фалшивите стремежи и превръщат човека в изпразнено от съдържание същество, което се стреми да се окичи с някой орден „Анна” или „Владимир” и което забравя, че най-важното не е собственото благополучие, а удовлетворението от постигнатия успех в името на общото, с име родина.

Човекът в произведенията на Толстой се превръща в герой, когато успее да преодолее изпречилите се на пътя му препятствия и когато осъзнае, че личното трябва да се претопи в общото. Целта на автора е да формира персонажа и да го превърне в нравствена личност. Разкрита е диалектиката на душата на човека, изследва се личността в нейната индивидуалност и в нейната амбиция да бъде част от цялото, наречено Русия.

Толстой открива и показва връзката между човека и човека, между войника и войника, между офицера и войника, между войника и неговото семейство. Голям майстор в разкирането на човешката психология, Толстой проявява своите умения на психолог и изучаването на психологията на войника и въобще на героя, по време на война. Той

прониква в душата на персонажа и търси онази нравственост, която би трябвало да бъде водещата сила на героя. Тази нравственост трябва да изведе на преден план, дори на война, положителните качества на човека, да покаже неговата храброст, неговия дълг, но също така да извади на показ и оня страх, който се спотайва някъде в дълбините на душата и е готов да изскочи точно тогава, когато уязвимостта на човека започва да взема връх. Само героите, които владеят себе си имат нравствената сила да запазят доброто и да отстояват ценностите си, дори в нечовешки условия. Повестователят отсява истинския патриотизъм и жертвоготовност от позърските роли, които играят не малка част от героите в тези произведения.

Авторът познава душевността и на офицера, и на редника, диалектиката на онези импулси, които ръководят войнишката маса, затова тъй тънко е доловил естеството и на „Нравственото колебание“, което решава съдбата на сраженията в полза на страха или героизма (Бочева1982:42).

Войната е част от историята и потопен в нея, героят на Толстой става част от хода на историята, като е принуден да подложи на проверка своя характер.

Личните впечатления на писателя от фронта и художественият му опит от „Севастополските разкази“ определят начина, по който, е разкрита психологията на войника, и сложният механизъм на йерархични взаимоотношения сред офицерството, както и безредието на обозите и ограбването на селата (вж. Бочева 1982:42).

Толстой много ясно характеризира видовете персонажи: тези, които естествено се превръщат в герои, тези, които разбират, че войната е прекалено голям „залък“ за тях и се пречупват, тези, за които войната е

предимно печелене на медали, хорско одобрение и път към върха на светското общество. Последните Толстой ги нарича „аристократи“, сравнението е успешно, защото те приличат повече на разглезени членове на висшето общество, отколкото на действащи офицери от армията.

Характерното за тези „аристократи“, е че те са активни на равнище слово и пасивни на равнище тяло, тоест те говорят, но не действат. Неслучайно, когато отива на фронта, когато вижда състоянието на армията Толстой споделя, че Русия или трябва да падне, или трябва да се преустрои, да поеме по нов път, коренно различен от досегашния (вж. Бичков 1958:36). Нещо за което бленува не само Толстой, но и Некрасов, Гогол, Чернишевски и други автори. Частичните промени през 1861 г. на практика не улесняват живота на работника и на селянина, царят запазва пълната си власт, което рефлектира върху цялата ситуация в страната и довежда по-късно до революциите от 1905 г. и 1917 г. Русия така е не намира верния ритъм на живота, който да промени кардинално живота на обикновения човек .

Войната за Толстой е изпитание, но изпитание, което формира герои, поставя ги в такъв контекст, в който те трябва или да изявят себе си, своята индивидуална същност, която да ги спаси, или да се оставят да бъдат повлечени от водовъртежа на последствията от войната.

В дилемата дълг или страх, която се опитахме да решим, най-ясен отговор дадоха „Севастополските разкази“. От изследването стана ясно, че страхът като първосигнално чувство е **естествен**. Този естествен страх изпитват почти всички герои от „военните“ произведения на писателя и той не ги вини за това.

От тук насетне страхът, както видяхме, може да се раздели на прикрит (Калугин) и неприкрит (Гусков). От своя страна прикритият страх от някои герои може да бъде овладян и да се демонстрира неговата противоположност - храбростта.

Чувството за страх е най-силно, когато пред героя стои неизвестното, това продуцира страх от приближаваща смърт, страх от завръщане обратно на фронта, страх от преследване. Героят се страхува от това неизвестно, защото то носи в себе си мистерията на бъдещето.

И все пак, страхът, според повествователя, е полезен, защото той е онази жизнена спирачка, която се задейства автоматично пред смъртта.

Дългът в повестите и разказите на Толстой, се оказва онова вътрешно усещане, което се проявява у героя, като противовес на страха. И Толстой, вярвайки в душевните сили на руския човек, ни показва как дори такъв слабохарактерен офицер, като щабскапитан Михайлов проявява това чувство два пъти.

Дългът у Толстой не е просто наслагване на храброст, а по-скоро **осъзнаване и асимилиране на вътрешната сила на войника, устойчиво чувство, благодарение на волята на човека.**

В това условно съревнование дълг или страх в разказите и повестите на Толстой силата на дълга надделява, защото **страхът се появява против волята на героя, а дългът идва със съгласието му.** Дългът е онова търсено чувство, което е одобрено и прието от героя, а страхът е усещане, което той се стреми да отхвърли.

Сред целите на изследването бе да се види обратната перспектива на войната по отношение както на обикновения войник, така и на неговото семейство. Идеята на обратната перспектива е като ефекта на взрива, да се разгледа не самото избухване на взрива, а по-скоро да се види силата на ударната вълна и пораженията, които тя нанася.

Ето няколко от най-характерните примери за подобна перспектива:

- Тъжната история на чичо Жданов, който не си е ходил въобще в отпуск, а служи вече 25 години и на капитан Хлопов, който пък служи също без отпуск 18 години. Единият не знае дали са живи неговите близки, а другият скрито тъгува за майка си.

- Разбитото семейство на Авдеев, войната отнема единия син и хармонията въпреки е нарушена, а семейството е пред разпадане.
- Унищоженото от войната семейство Мигурски. Свободата е тяхната цел, а семейството е задружно, но външната намеса, разрушава надеждите им.
- Страдащото в плен семейство на Хаджи Мурат, жертва на политически игри и интриги.

Примерите могат да продължат. Но изводите в разказите и повестите на Толстой, посветени на войната, са недвусмислени: всичко до което се докосне войната, умира изпразва се от съдържание, изчезва. За Толстой тя е противоестествено явление, което поражда само болка, пагубно е влиянието ѝ върху най-съкровениите човешки неща. Тя обърква и обръща човешката природа, като изважда на показ негативните страни на човешката същност.

В тези творби **войната е видяна като зло**, което не е свързано само с онези, които пряко се включват в нейните редици, а е стихия, която помита всичко около себе си, разстройва човешки отношения, и зачерня съдби. Една стихия, в която **героичното е само отчаянието на една безнадеждна отдаденост. Героичното е естественото желание на човека да прояви най-доброто от себе си в една нечовешка извънредна ситуация.**

В този смисъл макар на пръв поглед да изглежда парадоксано за писател, посветил толкова страници на войната - както в романите си, така и в разказите и повестите си, в своите творби от началото до края на творческия си път, Толстой последователно пише като човек, който ненавижда това явление, отрича го, внушава неговата излишност, както и на насилието въобще. Особено показателна в това отношение е историята, разказана от Иван Василевич, едновременно странна и гротескова, за това как един бой става причина героят да промени живота си, се откаже от военна кариера, а и да посъветва и други хора да постъпят така. Не

войната, дори един бой отвращава героя, както и повествователя в Толстоевите разкази и повести. Неслучайно Толстой изповядва учението за несъпортивата срещу злото в перспективата на своята ценностната парадигма на ненасилието.

Библиография към автореферата

1. **Билинкис 1991:** Билинкис, Я. С. Лев Николаевич Толстой (1828-1910) Л. Толстой и его эпоха. – В: Н. Н. Скатов. История русской литературы 19 века (вторая половина). Москва, Просвещение 1991.
2. **Бицили 1995:** Бицили, П. М. Класическото изкуство. София, Анубис, 1995.
3. **Бичков 1958:** Бичков, С. П. Л. Н. Толстой очерк за творчеството му. София, Народна култура, 1958.
4. **Бичков 1958:** Бичков, С. П. Народно - героическата епопея на Л. Н. Толстой - „Война и мир”. Народна просвета, 1958.
5. **Бочева 1982:** Бочева, М. Лев Толстой. София: Народна просвета, 1982.
6. **Гаршин 1975:** Гаршин, В. М. Червеното цвете. София, Народна култура, 1975.
7. **Георгиева 2014:** Георгиева, Ц. Първата световна война: памет на поколенията. София, Ан - Ди, 2014.
8. **Георгиева 2005:** Георгиева, Ц. Религиозно - философски мотиви от учението на Л. Н. Толстой в творбите на Йордан Ковачев и Петко Топалов. Шумен, Аксиос, 2005.
9. **Германов 1982:** Германов, Г. Върхове на руската класическа литература. София, Наука и изкуство, 1982.
10. **Эйхенбаум 1922:** Эйхенбаум, Б. Молодой Толстой. Берлин, З. И. Гробшина, 1922.

11. **Эйхенбаум 1960:** Эйхенбаум, Б. Лев Толстой: Семидесятые годы. Ленинград, Сов. Писатель, 1960.
12. **Жорес 1929:** Жорес, Ж. Жорес и Короленко за Толстой. София, Акация, 1929.
13. **Йовков 1982:** Йовков, Й. Те победиха. София, Военно издателство, 1982.
14. **Киркегор 1993:** Кьеркегор, С. Страх и трепет. Москва, Республика, 1993.
15. **Клаузевиц 2009:** Клаузевиц, К. За войната. Стратегия и тактика на военните действия. София, Труд, 2009.
16. **Костова - Панайотова 2003:** Костова - Панайотова, М. Деконструкция на канона. София, Семарш, 2003.
17. **Костова - Панайотова 2008:** Костова - Панайотова, М. Класиката, без която не можем., Благоевград, 2008.
18. **Костова - Панайотова 2000:** Костова - Панайотова, М. Свят на бяло мълчание: – В Йордан Йовков. Разкази. София, ПАН, 2000.
19. **Лакшин 1985:** Лакшин, В. Я. Биография на книгата. Варна, Георги Бакалов, 1985.
20. **Лакшин 1975:** Лакшин, В. Я. Толстой и Чехов. Москва, Советский писатель, 1975.
21. **Мережковски 1998:** Мережковски, Д. С. Лев Толстой като художник. – В: П. Троев. Руска литературна класика. Профили и творби. София, Тилиа, 1998.
22. **Мопасан 1980:** Мопасан, Г. Военни разкази. София, Военно издателство, 1980.
23. **Опулская 1963:** Опульская Л. Д. Творческая история „Казаков” – В: Толстой Л. Н. Казаки. Кавказская повесть. Москва, 1963.
24. **Опульская 1987:** Опульская, Л. Д. Роман эпопея Л. Н. Толстого „Война и мир”. Москва, Просвещение, 1987.

- 25.**Опульская 1980:** Опульская, Л. Д. Чехов и Лев Толстой. Москва, Наука, 1980.
- 26.**Речник на българския език. Т. 3.** София, АИ „Проф. Марин Дринов“, ЕТ „ЕМАС“, 2006.
- 27.**Ролан 1946:** Ролан, Р. Животът на Толстой. Т. Ф. Чипев, 1946.
- 28.**Стойанов 1968:** Стойанов, Л. Литературни очерци за български и руски писатели. София, Народна просвета, 1968.
- 29.**Толстой 1970:** Толстой, Л. Н. Война и мир. София, Народна култура, 1970.
- 30.**Толстой 1994:** Толстой, Л. Н. Дневници. София, Народна култура, 1994.
- 31.**Толстой 2014:** Толстой, Л. Н. Дневници - избрано 1881 - 1910. Варна, НЧ Ясна поляна, 2014.
- 32.**Толстой, Л. Н.** Дяденька Жданов и кавалер Чернов. – <http://www.rvb.ru>
- 33.**Толстой 1951:** Толстой Л. Н. Избранные произведения. Москва, Гослитиздат, 1951.
- 34.**Толстой 1949:** Толстой Л. Н. Избрани повести и разкази. София, Полиграфия, 1949.
- 35.**Толстой Л. Н.** Как умирают русские солдаты (Тревога). – <http://www.rvb.ru>
- 36.**Толстой 1952:** Толстой, Л. Н. Повести и рассказы. Москва, Московский рабочий, 1952.
- 37.**Толстой 1960:** Толстой, Л. Н. Повести и рассказы. София, Народна култура, 1960.
- 38.**Толстой 1975:** Толстой, Л. Н. Повести и рассказы. София, Народна култура, 1975.
- 39.**Толстой 1981:** Толстой, Л. Н. Севастополски разкази. Хаджи Мурат. София, Военно издателство, 1981.
- 40.**Троя 2008:** Троя, А. Лев Толстой. Рива, 2008.

- 41.**Цветков 1996:** Цветков, И. Великият епос на Толстой. – В: А. Анчев. Руска класическа литература. Велико Търново, Слово, 1996.
- 42.**Чернишевски Н. Г.** Детство и отрочество. Военные рассказы графа Л. Н. Толстого. – В: Статьи о русской литературе (сборник). – [http: // fictionbook. ru](http://fictionbook.ru).
- 43.**Чернишевски 1973:** Чернишевски, Н. Г. Избрани философски произведения. София, Наука и изкуство, 1973.
- 44.**Шкловски 1971:** Шкловски, В. Б. Лев Толстой. София: Народна култура 1971.
- 45.**Шкловски 1998:** Шкловски, В. Б. Сюжетът на „Война и мир“. – В: П. Троев. Руска литературна класика. Профили и творби. София, Тилиа, 1998.

Справка за приносните моменти в дисертационния труд

1. Настоящата работа се концентрира върху военните повести и разкази, които са по-малко изследвани на фона на големите романи на писателя. За първи път в българското литературоведско пространство тя систематизира рефлексите на войната върху отделните типове герои, обобщава основни зависимости по отношение на навиците и действията на войника. Войната е изведена като основен проблем на изследването, трагичен спектакъл сред разрухата, видяна е, според писателя, като стихия и неподправено зло, безпощадно в своята неумолимост.

2. Тази дисертационна работа изследва външния и вътрешния свят на войника. Проследени са реакциите на войниците, техните усещания и схващания за войната. Разгледани са различните типове герои, които писателят характеризира: романтичните, които преследват лесно извоювана слава и други, които паразитират върху гърбовете на себеподобните си, както и трети, които осъзнават разминаването между очакване и действителност по време на война. Проследени са действията на естествено героичните персонажи, тези, които движат механизма на военните действия, но не натрапват своето присъствие.

3. Изведено е ясно съотношение, което се наблюдава в цялостната военна проза на Толстой за преобладаването на мъжките за сметка на женските персонажи. Мъжките образи са натоварени с очаквания и задачи, принудени са да преодоляват препятствия, докато женските образи са предимно периферни и са принудени да играят поддържаща роля (с изключение на Албина Мигурска).

4. Този труд проследява вътрешната колизия дълг – страх, която терзае войника, връзките, които поражда този конфликт и последвалите ситуации, в които попадат героите показват, че едното чувство (страхът) се появява неочаквано, а другото (дългът) е търсено. Проследяват се събитийните и нравствените рефлексии на войниците на фронта и отвъд него.

5. Отразени са по-маргинални на пръв поглед проблеми, като ефекта на обратната перспектива, тоест, текстът надниква зад предния план на войната и проследява съдбата на семействата, които пряко и косвено са нейни жертви. Същевременно се проследява и празнотата в живота на хората, като се акцентира върху идеята за непълноценността на човешкото съществуване, резултат от намесата на войната.

6. Предлага се един структурно-композиционен и критико- оценъчен модел, който обогатява критическите прочити спрямо разглеждания писател и разглежданите творби.

Публикации по темата на дисертацията са:

1. Филипов 2012: Филипов, П. Ролята на историята и времето в романа на Лев Толстой „Война и мир”. – В: Време и история в славянските езици, литератури и култури. София, 2012, 270 – 273.

2. Филипов 2013: Филипов, П. Военната памет в творчеството на Лев Толстой. – В: Езици на паметта в литературния текст. София, 2013, 294 – 297.

- 3. Филипов 2013:** Филипов, П. Русия между войните, бъдещето и настоящето през 19 век –В: Докторантски сборник . Благоевград, 2013, 102 – 109.
- 4. Филипов 2014:** Филипов, П. Българските толстоисти и войната. – В: Първата световна война: Памет на поколенията. София, 2014, 247 – 253.
- 5. Филипов 2015:** Филипов, П. Българската литературна критика за Лев Толстой вчера и днес. – В: Сборник Научни перспективи на съвременната българистика. Будапеща, 2015, 89 – 92.
- 6. Филипов 2015:** Филипов, П. Отражението на войната в разказа на Лев Толстой „След бала”. – В: Сборник „Научният Еверест - мечта или реалност”. Благоевград, 2015, 63 – 64.
- 7. Филипов 2015:** Филипов, П. Долг или страх (на materiale «Севастопольских рассказов» Л. Н. Толстого). – В: Сборник тезисов международной молодежной межвузовской междисциплинарной славистической конференции. Москва 2015, 87 – 92.

Други публикации

- 1. Филипов 2011:** Филипов, П. За добрия превод. – В: Езиков свят, Т. 9 кн.2. Благоевград, 2011, 291 – 293.
- 2. Филипов 2012:** Филипов, П. Как разказват класиците – някои тематики в руската литература през XIX век. – В: Славистиката в глобалния свят – предизвикателства и перспективи. Благоевград, 2012.

